

Edukacja przyrodniczo-leśna przed dwudziestoma laty. Powstanie i pierwsze lata działalności Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej w Rogowie

Krzysztof Będkowski

ARTYKUŁY / ARTICLES

Abstrakt. Ważną sferą działalności leśników jest edukacja leśna lub przyrodniczo-leśna, adresowana do całego społeczeństwa. Jej celem jest upowszechnianie wiedzy na temat zasad funkcjonowania ekosystemów leśnych oraz tłumaczenie, w jaki sposób prowadzona jest w lasach gospodarka leśna. W artykule przedstawiono tło i kulisy powstania oraz pierwsze lata (1995-2001) działalności Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej w Rogowie: modernizację ośrodka i pierwsze przedsięwzięcia edukacyjne, a także jakie znaczenie dla rozwoju funkcji Centrum miała współpraca międzynarodowa.

Słowa kluczowe: CEPL w Rogowie, edukacja przyrodniczo-leśna

Abstract. *Nature and forestry education twenty years ago. Establishing and first working years of The Center for Nature and Forestry Education in Rogów.* One of the main areas in professional activities of foresters is educating the whole society in forestry and nature problems. The main goal of nature and forestry education is to provide the society with knowledge about forest ecosystems and explaining the goals of forestry. In the article some unknown facts of establishing and initial years of activity of The Center for Nature and Forestry Education in Rogów, Poland are unveiled. The role of international cooperation in development process of The Center is also presented.

Keywords: Center for Nature and Forestry Education, Rogów

Wstęp

Początek lat 1990-tych to okres dużych zmian społeczno-gospodarczych w naszym kraju, sprzyjających znacznej aktywizacji społeczeństwa. Wyzwolona w nowych warunkach energia społeczna przejawiała się m.in. we wzroście zainteresowania problemami ekologicznymi, ochroną środowiska i przyrody (Anderwald 2005, Burger 2005). Powstało wiele ruchów ekologicznych, które za jeden z celów działalności przyjęły także oddziaływanie na lasy i leśnictwo. Leśnikom zarzucano, że prowadzą nieekologiczną gospodarkę leśną, są zainteresowani wyłącznie produkcją drewna oraz maksymalizacją zysków i wręcz... szkodzą lasom Niekiedy przyjmowało to formy trudne do zaakceptowania, z którymi leśnicy nie zawsze potrafili dać sobie radę. Jednej stronie sporu potrzebna była spora dawka solidnej wiedzy o współczesnym leśnictwie, a drugiej – z zakresu przede wszystkim komunikacji społecznej. Leśnicy świadomi byli także potrzeby doskonalenia zawodowego w zakresie ekologicznych podstaw gospodarki leśnej, aby móc sprostać nowym wyzwaniom leśnictwa wynikającym choćby ze zmian klimatu

(Grzywacz 1989), zmieniającej się roli leśnictwa w gospodarce, a także pozycji samych leśników w społeczeństwie (Otto 2000).

Ważną sferą działalności leśników stała się edukacja leśna lub przyrodniczo-leśna, o różnych formach, adresowana do całego społeczeństwa, której celem było przede wszystkim upowszechnianie wiedzy na temat zasad funkcjonowania ekosystemów leśnych, a także objaśnianie roli i miejsca człowieka w zarówno pozytywnym, jak i negatywnym kształtowaniu współczesnego lasu oraz tłumaczenie: W jaki sposób prowadzona jest w lasach gospodarka leśna? Dlaczego, mimo nasilających się zagrożeń, nasze lasy są jeszcze w stanie spełniać wiele różnorodnych funkcji? Tak rozumiana edukacja leśna była częścią edukacji ekologicznej społeczeństwa (Grzywacz 1996). Nie należy jednakże upatrywać początków działalności edukacyjnej leśników w tym właśnie momencie historycznym. Znane są liczne przedsięwzięcia, jak choćby „Dni Lasu”, podejmowane jeszcze w dwudziestoleciu międzywojennym oraz po II wojnie światowej. Wynikały z pilnych potrzeb zwrócenia uwagi społeczeństwa najpierw na konieczność zahamowania spadku leśistości kraju, a później także odbudowy lasów po głębokich zniszczeniach wojennych (Będkowski 2005).

Wprowadzona w Polsce w 1994 r. polityka zrównoważonego i trwałego rozwoju leśnictwa stanowi wypełnienie przez nasz kraj postanowień tzw. Agendy 21 – dokumentu przyjętego w 1992 r. podczas Szczytu Ziemi w Rio de Janeiro. Przesłankami, na których zbudowano koncepcję polskiej polityki rozwoju leśnictwa są (Nowakowski 1995):

- szybki wzrost liczby mieszkańców naszego kraju i związane z tym wzrastające zapotrzebowanie na pozaprodukcyjne funkcje lasów,
- wzrost zapotrzebowania na drewno,
- zmiany stanu środowiska przyrodniczego – głównie skażenia ekosystemów i zmiany klimatu,
- pogłębianie się zagrożeń dla wielu gatunków świata zwierząt i roślin,
- konieczność przygotowania ekosystemów leśnych do życia w zmieniającym się środowisku.

Jednym z pierwszych opracowań naukowych, w którym przedstawiono podstawy polskiej polityki zrównoważonego i trwałego rozwoju leśnictwa jest ekspertyza (red. Grzywacz 1994) wykonana dla Ministerstwa Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa. Jej autorki zwracają uwagę na trzy główne aspekty: technologię gospodarki leśnej, rolę nauk leśnych oraz edukację leśną społeczeństwa. Za nieodzowny element nowej polityki uznano działalność edukacyjną rozumianą dwojako. Konieczne jest zarówno przygotowanie pracowników leśnictwa do podjęcia nowych i trudnych zadań, podnoszenie ich kwalifikacji, jak też propagowanie wśród społeczeństwa wiedzy o lesie, leśnictwie, ludziach związanych z lasem, ochronie przyrody itd.

Nowe, ekologiczne zasady gospodarowania w leśnictwie, stały się treścią licznych opracowań naukowych i popularnych (Rykowski 1994, Grzywacz 1994, 1996a, 1996b, 1997, Kapuściński 1997, Zielony 1997) oraz dokumentów (Zarządzenie 1995, Polityka Leśna Państwa 1997). Powszechnie zwracano uwagę na konieczność podnoszenia kwalifikacji kadr leśnych. Skala planowanych przedsięwzięć była bardzo duża, gdyż szkoleniami postanowiono objąć pracowników regionalnych dyrekcji Lasów Państwowych oraz nadleśnictw, do stanowiska leśniczego włącznie.

Zmiany zasad gospodarowania w lasach musiały znaleźć odbicie także w treściach nauczania szkół leśnych. W programach przedmiotów przyrodniczych i zawodowych, nie można było

już pomijając zagadnień, które w sposób istotny określały zarówno politykę państwa, jak i stosunek społeczeństwa do lasów. Takie pojęcia, jak: bioróżnorodność i jej ochrona, wielofunkcyjność lasów, leśnictwo wielofunkcyjne, trwały i zrównoważony rozwój leśnictwa, ekologiczne podstawy gospodarki leśnej, ochrona zasobów genowych i wiele innych, stanowią obecnie kanon pojęć, wśród których musi umieć się „poruszać” współczesny leśnik. Szczególnie dotyczy to tych spośród nich, którzy z racji pełnionych obowiązków mają styczność z różnymi grupami społecznymi.

Na początku lat 1990-tych ujawniło się wiele czynników, które szybko doprowadziły do sformułowania pomysłu utworzenia krajowego ośrodka pełniącego ważną rolę w realizowaniu idei powszechnej edukacji leśnej społeczeństwa (Będkowski 1996, 1997a). Wybór padł na Rogów, a przemawiało za tym wiele racjonalnych argumentów:

- wieloletnie związki ośrodka z leśnictwem,
- obecność na miejscu kadry naukowo-dydaktycznej i leśnej,
- istniejące w Rogowie cenne obiekty przyrodnicze,
- zaplecze infrastrukturalne (pracownie naukowe, budynki dydaktyczne, bursa, szkolkarski ośrodek szkoleniowy, tartak),
- prowadzona w ośrodku uniwersytecka działalność dydaktyczna i szkoleniowa,
- zgromadzony już znaczny kapitał doświadczenia z zakresu edukacji przyrodniczej prowadzonej w Arboretum oraz Muzeum Lasu i Drewna,
- położenie geograficzne w centrum kraju, blisko ważnego węzła projektowanej wówczas sieci autostrad, możliwość dogodnego dojazdu koleją.

Celem opracowania jest przedstawienie założeń koncepcyjnych, które przyjęto przy organizowaniu Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej w Rogowie. Omówiono rozwój jego bazy materialnej i infrastrukturalnej, a także działalności merytorycznej w pierwszych latach (1995-2001) funkcjonowania Ośrodka. Wyeksponowano duże znaczenie szerokiej współpracy z wieloma instytucjami zewnętrznymi krajowymi i zagranicznymi.

Ośrodek leśny w Rogowie

Rogów znany jest szeroko w naszym kraju i daleko poza jego granicami głównie dzięki trwającym blisko 100 lat związkom ze Szkołą Główną Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie. 15 lipca 1919 r. przeznaczono lasy rogowskie i dobra z nimi związane na potrzeby rozwijającego się po odzyskaniu niepodległości wyższego szkolnictwa rolniczego i leśnego. Głównym celem w tamtym czasie było zapewnienie dla uczelni środków pochodzących ze sprzedaży drewna.

Od początku ośrodek zaczął pełnić też funkcje dydaktyczne i naukowe. Studenci różnych kierunków studiów przyjeżdżali do Rogowa, aby pogłębiać swoją wiedzę i umiejętności, z zakresu leśnictwa i drzewnictwa (fot. 1). Założono leśne powierzchnie doświadczalne, z których część włączono później do utworzonego w 1925 r. Arboretum. Pierwsze lata były bardzo trudne – dopiero w 1936 r. oddano do użytku drewnianą bursę studencką zdolną pomieścić 80 osób, a rok później piętrowy budynek z dwiema salami wykładowymi i małymi pracowniami naukowymi. Dwie funkcje – dydaktyczna i naukowa – dominowały w ośrodku do II wojny światowej i przez krótki okres powojenny.

Fot. 1. Ćwiczenia z geodezji leśnej (fot. ze zbiorów Katedry Urządzania Lasu, Geomatyki i Ekonomiki Leśnictwa SGGW w Warszawie, autor nieznan)

Photo 1. Field survey exercises (source: Dept. of Forest Management, Geomatics and Forestry Economics, Warsaw University of Life Sciences, Author unknown)

W 1948 r. spłonęła przedwojenna bursa studencka, ale już w latach 1950-1951 zbudowano nową. Bardzo nowoczesny jak na trudne czasy powojenne budynek, o niebanalnej architekturze i wystroju wnętrz, otrzymał piękną oprawę urządzonej zieleni (fot. 4, 12). Rozbudowano także pawilon dydaktyczny, w którym umieszczono dodatkowo dwie sale przeznaczone na zbiory eksponatów wykorzystywanych w celach dydaktycznych. Gromadzone od 1950 r. zbiory zoologiczne ptaków, ssaków, gadów i owadów, próbek drewna (tzw. ksyloteka), fitopatologiczne (okazy grzybów żyjących na drzewach i drewnie), największa w Polsce kolekcja szyszek, makiety zakładów drzewnych, profile gleb oraz plansze i diagramy obrazujące specyfikę klimatu lasów i okolic Rogowa, dały początek Muzeum Lasu i Drewna (Lewicki i Tumiłowicz 1971, Będkowska i in. 1997).

Zarówno Arboretum, jak i Muzeum, stały się wkrótce ważnym celem wycieczek szkolnych, a później coraz liczniejszych turystów i grup rodzinnych. Zwiedzanie odbywało się zawsze pod opieką pracowników naukowych (fot. 2). Tak narodziła się kolejna – edukacyjna funkcja ośrodka.

Fot. 2. Profesor Stanisław Zaborowski, jeden z twórców i długoletni opiekun Muzeum Lasu i Drewna, w roli przewodnika (fot. K. Będkowski, ok. 1994 r.)
Photo 2. Professor Stanisław Zaborowski, one of founders of The Forest and Wood Museum as a guide

Lasy Państwowe zawsze poważnie traktowały potrzebę stalego uzupełniania wiedzy swoich pracowników. Coraz częściej organizowano w Rogowie szkolenia i kursy podnoszące kwalifikacje zawodowe kadr leśnych, studia podyplomowe oraz konferencje (fot. 3).

Fot. 3. Profesor Stanisław Bellon prowadzi zajęcia terenowe dla uczestników jednego z kursów szkoleniowych, w głębi Profesor Eugeniusz Bernadzki (1996) (fot. K. Będkowski)
Photo 3. Professor Stanisław Bellon conducts field exercises during one of courses for foresters, behind him is Professor Eugeniusz Bernadzki (1996)

Powstanie i pierwsze lata działalności Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej

Powołanie ośrodka i rozwój jego infrastruktury

W 1994 r. ośrodek, jako Leśny Zakład Doświadczalny Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego, składał się z Arboretum, Nadleśnictwa Doświadczalnego, Zakładów Drzewnych (tartak) oraz Szkółkarskiego Ośrodka Szkoleniowego. Biuro Zarządu LZD mieściło się w wyodrębnionej części bursy. Oprócz Wydziału Leśnego z ośrodka korzystali również studenci Wydziału Techniki Rolniczej i Leśnej, Wydziału Technologii Drewna, Architektury Krajobrazu i sporadycznie innych wydziałów i kierunków studiów SGGW. Zbyt małe pomieszczenia pracowni naukowych już nie wystarczały, więc niektóre laboratoria umieszczono w bursie, zajmując także część piwnic.

Wiele lat intensywnego użytkowania, w połączeniu ze stałymi niedostatkami finansowania materialnych potrzeb nauki sprawiły, że stan infrastruktury ośrodka uległ znacznemu pogorszeniu. Część rozwiązań, np. w bursie wieloosobowe pokoje bez węzłów sanitarnych, zbyt mała liczba łazienek, zużyte wyposażenie stołówki, nie przystawały już do współczesnych potrzeb. Brak było oczyszczalni ścieków, a ciepło do ogrzewania budynków uzyskiwano ze spalania węgla i koksu w kilku przestarzałych kotłowniach. Sieci energetyczna, ciepłownicza, wodna i sanitarna wymagały wymiany. Niezbędnymi stały się modernizacja i rozbudowa.

Starania władz Uczelni i Wydziału Leśnego SGGW, wspieranych przez Ministerstwo Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa, doprowadziły do zawarcia w dniu 30 czerwca 1995 r. przez Jana Góreckiego JM Rektora SGGW oraz Janusza Dawidziuka Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych „Porozumienia wstępnego w sprawie wspólnego zrealizowania i sfinansowania przedsięwzięcia służącego edukacji ekologicznej społeczeństwa pt. «Ogólnopolskie Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej w Rogowie»”. Wkrótce (18 lipca 1995 r.) JM Rektor SGGW powołał Zespół Konsultacyjny ds. Przygotowania Programu i Budowy Krajowego Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej oraz Pełnomocnika Rektora ds. modernizacji i rozbudowy KCEPL w Rogowie. W skład Zespołu weszli specjaliści z różnych jednostek SGGW oraz Lasów Państwowych, a jego głównym zadaniem było sformułowanie założeń rozwoju ośrodka tak, aby spełniał potrzeby Uczelni oraz Lasów Państwowych. Zespół skoncentrował się głównie na opracowaniu koncepcji modernizacji i rozbudowy infrastruktury, natomiast programowanie i wdrożenie działalności edukacyjnej ośrodka pozostało głównie w sferze obowiązków Pełnomocnika. Pierwsze założenia, będące urealnioną wypadkową „życzeń” różnych jednostek organizacyjnych Wydziału i Uczelni, powstały niezwłocznie (Pieńkos i Będkowski 1995, Paschalis i in. 1995) i stały się podstawą do ogłoszenia przetargu na wykonanie projektu modernizacji i rozbudowy. Poprawione później i uzupełnione Założenia (Będkowski 1995) były bardzo ambitne. Postanowiono wykonać kompleksowy remont i rozbudowę pracowni naukowych, remont i modernizację bursy i domu profesorskiego „Belwederek”, całkowicie wymienić dwie osiedlowe kotłownie, zbudować sieć ciepłowniczą i kanalizacyjną oraz oczyszczalnię ścieków. Jedną z planowanych kotłowni była zlokalizowana w znajdującym się w pewnej odległości Szkółkarskim Ośrodku Szkoleniowym, który miał być podłączony także do budowanej sieci kanalizacyjnej. Założenia modernizacji domu profesorskiego „Belwederek”, a szczególnie bursy, przewidywały konieczność utrzymania ich specyficznej formy architektonicznej oraz wystroju wnętrza. Postulowano także, aby zachować roślinność pokrywającą od zewnątrz ściany bursy, będącą dla wielu pokoleń leśników jednym z trwalszych obrazów

z Rogowa. Niestety, nie pozwoliło na to prawo budowlane, gdyż budynek obligatoryjnie musiał być ocieplony, a na warstwie izolacyjnej nie można było już mocować ciężkich pędów winobluszcza. W 1995 r. przyjęto dwa ważne akty: Senat SGGW podjął uchwałę „w sprawie powołania pozawydziałowej jednostki organizacyjnej o nazwie: Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej” (23 października 1995 r.), a następnie (3 listopada) JM Rektor SGGW wydał zarządzenie nr 17/95 w sprawie powołania CEPL. W dokumencie określono, że na potrzeby CEPL przeznaczają się bursę (fot. 4), budynek Muzeum Lasu i Drewna (fot. 5) oraz dom profesorski „Belwederek” (fot. 6). Kilka miesięcy później (6 maja 1996 r.) odbyło się pierwsze spotkanie Rady Programowej CEPL, na którym m.in. na stanowisko dyrektora CEPL powołano Krzysztofa Będkowskiego.

Fot. 4. Bursa studencka (1995) (fot. K. Będkowski)
Photo 4. Student's dormitory (1995)

Fot. 5. Muzeum Lasu i Drewna (1995) (fot. K. Będkowski)
Photo 5. Forest and Wood Museum (1995)

Fot. 6. Dom profesorski „Belwederek” (1995) (fot. K. Będkowski)
Photo 6. Professors' house "Belwederek" (1995)

Postanowiono, że bursa będzie użytkowana do wakacji 1996 r., po czym rozpoczną się remonty. Niestety, prace projektowe, mimo ponagieł trwały bardzo długo. Pierwszą i jeszcze niekompletną dokumentację dotyczącą dwóch kotłowni oraz oczyszczalni ścieków otrzymaliśmy dopiero 2 lipca 1996 r., zaś ostatnie elementy projektów – 10 lutego 1997 r. W tym momencie podjęto ważną dla statusu ośrodka decyzję o włączeniu CEPL „na czas rozbudowy” do Leśnego Zakładu Doświadczalnego (Uchwała Senatu SGGW z 24 lutego 1997 r.).

Najważniejszy dla funkcjonowania ośrodka obiekt – bursa – czekał na rozpoczęcie prac 9 miesięcy, aż do 2 kwietnia 1997 r. Był to bardzo trudny moment, bowiem celem udostępnienia obiektu należało wyprowadzić zeń wszelkie mienie ruchome – meble i wyposażenie kuchni i stołówki, a także pracowni naukowych. Rozmieszczono je w nieużywanych teraz salach wykładowych w budynku Muzeum Lasu i Drewna, halach Szkółkarskiego Ośrodka Szkoleniowego, wolnych piwnicach budynków mieszkalnych i magazynach. Biuro CEPL i tymczasowa siedziba pracowni naukowych znajdowały się już od jesieni 1996 r. w „Belwederku”, jedynym ogrzewanym wówczas budynku. Bursa, po zakończeniu remontu w sierpniu 1998 r., otrzymała zupełnie nowe wyposażenie części hotelowej, biur, kuchni i stołówki. Dwie kotłownie dla ośrodka były już gotowe, wkrótce też dokonano odbioru technicznego oczyszczalni ścieków. Uroczystość oddania bursy w użytkowanie odbyła się 23 listopada 1998 r. (fot. 7). Obiekt wyłączono z CEPL i przemianowano na Dom Studenta „Jodelka”.

Fot. 7. Dawna bursa, obecnie Dom Studencki „Jodelka”: a – uroczystość oddania w użytkowanie (23 listopada 1998), b – budynek w szacie zimowej (fot. K. Będkowski)

Photo 7. Student's dormitory "Jodelka": a – opening ceremony (23. November 1998), b – building under snow cover

Bezpośrednio po zakończeniu remontu bursy we wrześniu 1998 r. przystąpiono do kapitalnego remontu budynku Muzeum Lasu i Drewna, w którym mieściły się także sale wykładowe oraz część pracowni naukowych. Bezcenne zbiory przyrodnicze przeniesiono do „Belwederka”, a meble i inne elementy wyposażenia trafiły do różnych magazynów. Mimo trudności, udało się zapewnić skromne warunki do eksponowania zbiorów, co pozwoliło na zachowanie ciągłości funkcjonowania Muzeum, najważniejszego w tym momencie obiektu CEPL. Sprawnie przeprowadzony remont budynku Muzeum (fot. 8) zakończył się 21 maja 1999 r., a już niewiele dni później odbywały się w nim obrady międzynarodowej konferencji IUFRO (International IUFRO Conference on Remote Sensing and Forest Monitoring) poświęconej teledetekcji i monitoringowi lasów, której organizatorem był Wydział Leśny SGGW przy silnym wsparciu Lasów Państwowych. Była to pierwsza okazja do zaprezentowania odnowionego ośrodka licznej międzynarodowej społeczności leśników. W tym momencie przygotowana była już część nowych ekspozycji muzealnych.

Fot. 8. Remont budynku Muzeum Lasu i Drewna (zima 1998/99): a – część z izbą edukacyjną w parterze, b – widok od strony dobudowanych później pracowni naukowych oraz auli (fot. K. Będkowski)
Photo 8. Modernization of Forest and Wood Museum's building (winter 1998/99): a – activity room, b – building seen from the side of scientific laboratories and aula newly build up

Opracowane i przyjęte koncepcje funkcjonowania ośrodka zakładały potrzebę wyposażenia go w odpowiedniej wielkości aulę, w której mogłyby odbywać się wykłady dla studentów oraz szkolenia i konferencje naukowe. Od początku zakładano, że oprócz auli powstaną także pomieszczenia dla pracowni naukowych i biura CEPL, połączone w jedną całość z istniejącym budynkiem Muzeum. W sierpniu 1999 r. rozpoczęto prace budowlane (fot. 9), a już 19 września 2000 r. odbyły się uroczystości oddania w użytkowanie tej części budynku, pracowni naukowych oraz ukończonych ekspozycji w Muzeum Lasu i Drewna (fot. 10). Wyremontowano także dom profesorski „Belwederek”, który został następnie włączony do DS „Jodełka”.

Przeprowadzenie szerokiego zakresu prac remontowych i modernizacyjnych oraz wyposażenie ośrodka były możliwe jedynie dzięki osobistemu zaangażowaniu wielu osób z Uczelni i Lasów Państwowych. Niezbędne też było pozyskanie środków z wielu źródeł: Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Skierniewicach, Lasów Państwowych, Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, duńskiego Ministerstwa Środowiska i Energii oraz środków własnych SGGW w Warszawie. Ośrodek otrzymał solidne podstawy infrastrukturalne pozwalające na pełnienie na odpowiednim poziomie funkcji, do których został powołany. Rozmiar i znaczenie prac można śmiało porównać do tych, jakie wykonano na początku lat 1950-tych.

Fot. 9. Budowa auli budynku dydaktycznego CEPL (lato 1999): a – pracownie naukowe i fragment auli, b – fundamenty auli (fot. K. Będkowski)
Photo 9. The main Center's building under construction (summer 1999): a – scientific laboratories and a part of the auditorium, b – the foundations of the auditorium

a.

b.

Fot. 10. Uroczystość oddania w użytkowanie budynku dydaktycznego i nowych ekspozycji w Muzeum Lasu i Drewna (19 września 2000 r.) (fot. K. Będkowski)
Photo 10. Opening ceremony of the classroom building and the new exhibitions at The Forest and Wood Museum (September 19, 2000)

Merytoryczna działalność Centrum

W koncepcjach programowych przyjęto, że Centrum pełnić będzie wszystkie z dotychczas ulokowanych w Rogowie funkcji: dla Uczelni stanowić ma zaplecze dydaktyczne dla praktyk i ćwiczeń terenowych oraz zjazdów studentów studiów niestacjonarnych, w szerszym niż dotychczas zakresie służyć ma Lasom Państwowym jako ośrodek szkoleniowy, zaś największego rozwinęcia wymagała trzecia sfera – powszechna edukacja przyrodniczo-leśna (ekologiczna).

Centrum powinno być przygotowane do prowadzenia działalności edukacyjnej przez cały rok. Zakładano, że zadania Centrum będą realizowane w różnorodnych formach i będą skierowane do różnych grup odbiorców: studentów, leśników, nauczycieli, członków pozarządowych organizacji ekologicznych (NGO), dzieci i młodzieży, innych grup zorganizowanych oraz turystów indywidualnych. Dla dzieci i młodzieży zaplanowano organizację:

- lekcji przyrodniczych na leśnych ścieżkach poznawczych, (unikaliśmy nazw „ścieżki dydaktyczne” lub „edukacyjne”, aby nie kojarzyły się zbyt z nauczaniem formalnym),
- tzw. zielone szkoły (jedno- i wielodniowe),
- warsztaty ekologiczne (przyrodnicze),
- konkursy,
- akcje ekologiczne i edukacyjne, w których CEPL miało pełnić rolę koordynatora.

Podstawowymi formami pracy z nauczycielami, leśnikami i członkami NGO miały być przede wszystkim szkolenia i konferencje z udziałem przedstawicieli praktyki oraz świata nauki. Za ważne zadanie uznano również nawiązanie współpracy z odpowiednimi instytucjami Lasów Państwowych i oświatowych oraz z podobnymi ośrodkami edukacyjnymi, niezależnie od ich formalnego statusu organizacyjnego.

Zrozumiałym jest, że takiego stanu można było oczekiwać dopiero po zakończeniu kilkuletniego procesu remontowo-modernizacyjnego. Mimo oczywistych ograniczeń – braku kadry oraz odpowiedniego zaplecza lokalowego i wielu potrzeb materialnych, podjęliśmy aktywności związane z działalnością szkoleniową i edukacyjną. Działania te były wówczas bardzo potrzebne, gdyż umożliwiały zdobycie stopniowo coraz większego doświadczenia i stanowiły istotny sygnał, że Centrum istnieje nie tylko w postaci dokumentów i placu budów, lecz już teraz jest ośrodkiem aktywnie uczestniczącym w rozwijającym się w kraju nurcie edukacji przyrodniczo-leśnej (ekologicznej).

Pierwsze aktywności związane z działalnością edukacyjną Centrum podjęło jeszcze zanim rozpoczęły się właściwe prace modernizacyjne. 14 maja 1996 r. zorganizowaliśmy pierwsze lekcje w terenie (fot. 11) dla uczniów LO z Rawy Mazowieckiej. Zajęcia przygotowali i poprowadzili Grzegorz Wasilewski nadleśniczy Nadleśnictwa LZD Rogów oraz Tadeusz Andrzejczyk z Katedry Hodowli Lasu SGGW. Tych lekcji odbyło się do wakacji jeszcze kilka, a najchętniej wybierany temat dotyczył warstwowej budowy lasu. Kilka dni później odbyło się w Rogowie wyjazdowe posiedzenie Senatu SGGW, którego celem było m.in. przedstawienie Senatorom na miejscu planów Uczelni dotyczących rozwoju ośrodka. Do wakacji, i zamknięcia bursy, zorganizowaliśmy jeszcze wspólnie z Komendą Chorągwi ZHP w Łodzi zajęcia przyrodnicze dla dzieci w ramach obchodów Dnia Dziecka. Najważniejszym jednak było seminarium „Edukacja Przyrodniczo-Leśna. Cele i Formy Realizacji” połączone z prezentacją koncepcji zaplanowanej w lasach rogowskich ścieżki poznawczej (12 czerwca 1996 r.). W Seminarium wzięło udział 19 osób z MOŚZNiL, RDLP w Łodzi, Wydziału Leśnego SGGW, Wojewódzkich

Ośrodków Metodycznych z Łodzi, Piotrkowa Trybunalskiego i Skierniewic oraz WFOŚiGW z Łodzi i Skierniewic, a także różnych jednostek LZD w Rogowie. Z perspektywy następnych lat należy podkreślić, że spotkały się wówczas osoby, które później odegrały bardzo pozytywną rolę w różnych fazach rozwoju naszego ośrodka.

Fot. 11. Pierwsza lekcja w lesie w ramach działalności edukacyjnej CEPL (14 maja 1996 r.).

Prowadzący: Tadeusz Andrzejczyk i Grzegorz Wasilewski (fot. K. Będkowski)

Photo 11. First lectures in the forest organized by The Center (May 14, 1996). Leaders: T. Andrzejczyk, G. Wasilewski

Duże znaczenie przykładaliśmy do popularyzacji Centrum, zarówno w skali lokalnej, jak i krajowej. Służyły temu artykuły publikowane w prasie codziennej, periodykach leśnych oraz poświęconych zagadnieniom edukacyjnym i ekologicznym. Dzięki pomocy władz SGGW i Wydziału Leśnego, ośrodek stał się także przedmiotem zainteresowania przedstawicieli instytucji zagranicznych, co przyniosło później bardzo duże korzyści dla rozwoju zarówno materialnych, jak i merytorycznych podstaw działalności CEPL.

W kraju istniało wówczas już wiele ośrodków edukacyjnych, które były organizowane na różnych podstawach prawnych – przy szkołach, parkach krajobrazowych i narodowych, organizacjach harcerskich, kościelnych oraz organizacjach pozarządowych (NGO). Wyróżniały się działalnością regionalne ośrodki edukacji ekologicznej (ROEE), zorganizowane jako NGO, których sieć powstała przy wsparciu Unii Europejskiej. Ośrodki te miały wówczas już bogate doświadczenie w obszarze edukacji oraz zauważalny dorobek – prowadziły ogólnopolskie akcje ekologiczne, organizowały konferencje i warsztaty dla nauczycieli, wydawały materiały edukacyjne (np. scenariusze zajęć) oraz czasopisma. Funkcjonował też już bodaj pierwszy ośrodek edukacyjny Lasów Państwowych w Nadleśnictwie Woziwoda, pewne zadania były

realizowane także w Ośrodku Kultury Leśnej LP w Gołuchowie. Koniecznością było nawiązanie współpracy CEPL z tymi ośrodkami i skorzystanie z ich bogatego doświadczenia. Na pierwsze konsultacje udaliśmy się jeszcze w styczniu 1996 r. do OKL w Gołuchowie. W tym czasie bardzo dużo korzyści wynieśliśmy ze współpracy z Terenowym Ośrodkiem Edukacji Ekologicznej w Łodzi, ROEE w Koniecpolu, Zespołem Jurajskich Parków Krajobrazowych (w Potoku Złotym), ROEE w Krakowie, Ojcowskim Parkiem Narodowym, Ośrodkiem Edukacyjnym Kampinoskiego Parku Narodowego w Granicy, Roztoczańskim Parkiem Narodowym i Uniwersytetem Ludowym – Regionalnym Centrum Edukacji Ekologicznej w Ameliówce k. Kielc oraz ośrodkiem prowadzonym przez Bolimowski Park Krajobrazowy (Skierniewice). Podpatrywaliśmy i wypytywaliśmy o wszystko: sposób organizacji wystaw przyrodniczych, wyposażenie ośrodków w pomoce dydaktyczne, scenariusze zajęć, prowadzenie akcji ekologicznych, pracę z nauczycielami i dziećmi, a także pozyskiwanie środków na działalność.

Nawiązaliśmy szeroką współpracę ze Szkołą Podstawową w Rogowie. Pierwszym efektem była wspólna organizacja akcji ekologicznej „Sprzątanie Świata – Polska’96”. Przystąpiliśmy również do koordynowanego przez ROEE w Krakowie projektu „Paszport do Przyszłości”. Do końca 1996 r. zorganizowaliśmy jeszcze:

- Wojewódzką Konferencję Metodyczną dla nauczycieli (fot. 12) – wspólnie z Wojewódzkim Ośrodkiem Metodycznym w Skierniewicach (30 września).
- Warsztaty „Praktyczne formy edukacji ekologicznej w nauczaniu początkowym” – we współpracy z Wydziałem Zdrowia Publicznego Urzędu Miasta Łodzi (7 października).
- Konferencję Naukowo-Dydaktyczną „Współczesne Zagadnienia Edukacji Leśnej Społeczeństwa”, w skrócie WZELS – wspólnie z Wydziałem Leśnym SGGW (21 listopada). Konferencja była pierwszym w serii dorocznych, kontynuowanych do dziś, spotkań animatorów edukacji przyrodniczo-leśnej i ekologicznej z wielu bardzo różnych środowisk, zwoływanych celem wymiany i upowszechnienia doświadczeń ośrodków realizujących różne formy edukacji leśnej. Omawiano treści i formy, w jakich jest i może być realizowana edukacja leśna. Zwrócono uwagę na miejsce i rolę edukacji leśnej w systemie formalnej i nieformalnej edukacji środowiskowej społeczeństwa. W konferencji uczestniczyli pracownicy ośrodków muzealno-dydaktycznych parków narodowych, parków krajobrazowych, izb edukacyjnych leśnych kompleksów promocyjnych, ośrodków edukacji ekologicznej, stowarzyszeń, fundacji itp. Reprezentowali różne ośrodki edukacyjne, różne treści, sposoby i... możliwości realizacji przedsięwzięć edukacyjnych. Spotkanie stało się także okazją do wymienienia między jej uczestnikami materiałów edukacyjnych i informacyjnych opracowanych w różnych ośrodkach w kraju. Konferencji towarzyszyła wystawa fotogramów przedstawiająca walory przyrodnicze Bolimowskiego Parku Krajobrazowego. Wygłoszone referaty ukazały się drukiem (fot. 13).
- Konferencję Problemową „Aktualne i przyszłe treści kształcenia w leśnym szkolnictwie zawodowym wynikające z polityki leśnej państwa” – na zlecenie MOŚZNiL (4 grudnia). Uczestnikami byli dyrektorzy średnich szkół leśnych.

Wymienione wyżej jednodniowe konferencje zorganizowaliśmy w Rogowie, korzystając z gościny Szkołkarskiego Ośrodka Szkoleniowego, który posiadał ogrzewaną salę oraz możliwość serwowania posiłków. Jedynie Konferencję WZELS ulokowano w Warszawie na Wydziale Leśnym SGGW.

Fot. 12. Wojewódzka Konferencja Metodyczna, Rogów, 30 września 1996 r. (fot. autor nieznan)
Photo 12. Teachers Conference on Methodology (September 30, 1996, photo Author unknown)

Fot. 13. Okładka wydanych drukiem materiałów pierwszej Konferencji Naukowo-Dydaktycznej „Współczesne zagadnienia edukacji leśnej społeczeństwa” (1996) (fot. K. Będkowski)
Photo 13. A coversheet of printed proceedings of the first Scientific and Didactics Conference “Current problems in educating society in forestry” (1996)

Planując pierwsze przedsięwzięcia edukacyjne staraliśmy się umieścić je w istniejącym kontekście edukacyjnym. Stąd nawiązanie współpracy z nauczycielami i ich ośrodkami metodycznymi. Postanowiliśmy też poznać, jak zagadnienia dotyczące lasów i polskiego leśnictwa są pokazane w podręcznikach używanych w szkołach podstawowych i średnich. Miało to nam pomóc w przygotowaniu własnych propozycji, jak najlepiej odpowiadających potrzebom edukacji formalnej (szkolnej). To pierwsze ważne dla CEPL opracowanie wykonała Barbara Mozga nauczycielka Szkoły Podstawowej w Rogowie.

Wydział Leśny stale czynił starania o pozyskanie na cele rozwoju CEPL środków pochodzących także od sponsorów zagranicznych. Już w sierpniu 1996 r. przebywali w Rogowie dwaj przedstawiciele duńskiego Ministerstwa Środowiska i Energii, których zapoznano z koncepcją rozwoju ośrodka i nadania mu ról o znaczeniu ogólnokrajowym, a nawet międzynarodowym. Cennym efektem tej wizyty było uruchomienie później w Rogowie wspólnego polsko-duńskiego projektu edukacyjnego „Rozwój Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej w Rogowie”. Planami rozwoju ośrodka interesowali się także przedstawiciele Banku Światowego (14 października) – rozważano, nieskuteczną jak się później okazało, koncepcję finansowania ze środków projektu „GEF – Global Environmental Facility”.

W początkach działalności bardzo duże wsparcie otrzymaliśmy od RDLP w Łodzi, która m.in. kierowała do nas swoich stażystów. Zawsze jesienią i wiosną mieliśmy przez okres jednego miesiąca jedną osobę z LP, która uczestniczyła we wszystkich formach działalności ośrodka. Korzyści były obopólne – dla nas odciążenie w kluczowych miesiącach edukacyjnych (wrzesień i maj), a dla stażystów możliwość teoretycznego i praktycznego zapoznania się z edukacją przyrodniczo-leśną.

Kolejne lata 1997-1998 to kontynuacja działalności CEPL w przyjętych formach oraz stopniowe wprowadzanie nowych elementów (tab. 1). Z uwagi na intensywne wykorzystanie ZDS „Jodełka” na cele dydaktyczne Uczelni, nie można było prowadzić w ośrodku tzw. zielonych szkół, które wiązałyby się z koniecznością zapewnienia noclegów. W zamian prowadziliśmy kilkugodzinne lekcje w terenie oraz lekcje muzealne. Działalność edukacyjną prowadziło także Arboretum, jednakże wg własnych koncepcji i niezależnie od CEPL.

Bardzo ważnym wydarzeniem był V Kongres Leśników Polskich (24-26 kwietnia 1997 r.), podczas którego omawiano m.in. zagadnienia edukacji leśnej społeczeństwa. Jeden z referatów w sekcji VI „Nauka na rzecz lasów i leśnictwa” przygotowano w CEPL i odnosił się do naszej wizji realizacji powszechnej edukacji leśnej społeczeństwa oraz roli leśników (Będkowski 1997b).

Pierwszy kurs szkoleniowy dla leśników pod tytułem „Metody i formy edukacji przyrodniczej” zorganizowaliśmy w dniach 24-26 kwietnia 1997 r. Uczestnikami byli leśniczowie z terenu RDLP w Łodzi. Zapamiętaliśmy wtedy dającą się zauważyć różnicę w podejściu do zagadnienia edukacji u leśników posiadających różny dotychczas kontakt z tą sferą działalności. Leśnicy z nadleśnictw, w których miały miejsce jakiekolwiek formy pracy z nauczycielami i uczniami, odnosili się bardzo pozytywnie do pomysłu szerszego ich włączenia w działalność edukacyjną. Leśnicy bez takich doświadczeń na ogół obawiali się obciążenia dodatkowymi obowiązkami, do których na dodatek nie czuli się specjalnie przygotowanymi. W trakcie zajęć te różnice udało się po części zniwelować.

Przy Muzeum Lasu i Drewna funkcjonowała od dawna biblioteka, z bogatym księgozbiorem o tematyce przyrodniczej i leśnej. Znajdowało się tu około 7 tysięcy woluminów. Przez wiele lat prenumerowane były czasopisma leśne. Ze zbiorów korzystali pracownicy naukowci

SGGW, studenci odbywający w Rogowie ćwiczenia terenowe i praktyki oraz studenci studiujący systemem zaocznym. Do biblioteki przychodzili również, po fachową literaturę i pomoc merytoryczną, nauczyciele oraz uczniowie szkół podstawowych i średnich przygotowujący się do olimpiad i konkursów o tematyce przyrodniczej i leśnej. Materiały biblioteki wykorzystywane były także przez pracowników Centrum podczas zajęć edukacyjnych, prowadzonych na miejscu oraz w szkołach i innych placówkach regionu. Usunęliśmy ze zbiorów pozycje przestarzałe i nieaktualne oraz podjęliśmy starania o uzupełnienie zbiorów o nowe książki, co udało się zrealizować dzięki darowiznom kilku wydawnictw. Nowatorskim pomysłem było zapoczątkowanie gromadzenia unikatowego zbioru tzw. dokumentów życia społecznego związanych z leśnictwem i edukacją przyrodniczo-leśną. Dokumentami takimi są wszelkiego rodzaju druki ulotne – foldery, kalendarze, widokówki. Traktowaliśmy je jako materiał porównawczy do własnych opracowań oraz przyszłych studiów nad tą stroną edukacji. Działalności tej nie kontynuowaliśmy, gdyż decyzją JM Rektora SGGW zostaliśmy zobowiązani do przekazania całości zbiorów do dyspozycji ZDS „Jodełka”.

Specyficzną formą aktywności CEPL był powołany przez nas Klub Ekologiczny „Cepelek”. Prowadzony najpierw przez Barbarę Mozgę nauczycielkę Szkoły Podstawowej w Rogowie był miejscem, w którym przy okazji działalności edukacyjnej i wychowawczej zdobywaliśmy niezbędne doświadczenie. Klub organizował spotkania, konkursy, wycieczki (fot. 14, 15). W późniejszym okresie nadaliśmy mu formę drużyny harcerskiej. Opiekował się nią druh Edward Kłoda.

Fot. 14. W Klubie Ekologicznym „Cepelek” (autor fot. nieznanym)
Photo 14. In “Cepelek” ecological club

Fot. 15. Wycieczka Klubu Ekologicznego „Cepelek” (autor fot. nieznanym)
Photo 15. An excursion organized by “Cepelek” ecological club

Tab. 1. Działalność edukacyjna CEPL w latach 1997-1998
Table 1. Educational activities of The Center in 1997-1998

Data	Przedsięwzięcie	Komentarz
1997		
Luty 1997 r.	WFOŚiGW w Skierniewicach poinformował o pozytywnym rozpatrzeniu wszystkich wniosków złożonych przez CEPL na finansowanie zaplanowanej na 1997 r. działalności edukacyjnej.	Pierwsze środki z zewnątrz na działalność merytoryczną.
24-26 kwietnia 1997 r.	V Kongres Leśników Polskich. W sekcji VI „Nauka i edukacja na rzecz lasów i leśnictwa” wygłoszono referat (K. Będkowski) p.t. „Zadania i formy edukacji leśnej społeczeństwa”.	Jeden referat z CEPL w Rogowie.
5-7 maja 1997 r.	Kurs szkoleniowy „Metody i formy edukacji przyrodniczej”, Rogów. Uczestnikami są leśniczowie z terenu RDLP w Łodzi (18 osób).	Pierwszy kurs dla leśników.
8-9 maja 1997 r.	Konferencja Dydaktyczna „Edukacja przyrodnicza w szkołach podstawowych”, Rogów.	We współpracy z WOM w Skierniewicach.
Maj 1997 r.	Wizyta przedstawiciela Amerykańskiego Korpusu Pokoju celem zapoznania się z warunkami pracy i zamieszkania, jakie CEPL może zaoferować wolontariuszowi z Korpusu.	
2 czerwca 1997 r.	Gminne obchody Dnia Dziecka. CEPL, we współpracy z SP w Rogowie, przeprowadza konkurs przyrodniczy dla wszystkich dzieci.	Uczestniczy oddelegowany do CEPL stażysta z RDLP Łódź.

14 sierpnia 1997 r.	Rozstrzygnięcie wojewódzkiego konkursu przyrodniczego na małą formę literacką o tematyce przyrodniczej, leśnej lub ekologicznej. Wpłynęło 48 prac z woj. skierniewickiego. Przyznano 7 nagród i 5 wyróżnień.	We współpracy ze Szkołą Podstawową w Rogowie.
Sierpień 1997 r.	Rozpoczyna pracę w CEPL pani Ruth Rudzinski - Wolontariuszka Amerykańskiego Korpusu Pokoju.	Zostaje w CEPL do lipca 1999 r.
Sierpień 1997 r.	Zawarto porozumienia z Redakcjami lokalnych gazet w sprawie publikacji w okresie do czerwca 1998 r. materiałów edukacyjnych opracowywanych w CEPL.	„Brzeziński Informator Tygodniowy” (Brzeziny), „Klin” (Koluszki), „Gazeta Rawska” (Rawa Maz.).
27 sierpnia – 28 listopada 1997 r.	CEPL prowadzi Klub Ekologiczny „Cepelek” dla dzieci i młodzieży. Uczestniczyło kilkanaścioro dzieci, odbyło się 14 spotkań.	Opiekunem jest pani Barbara Mozga nauczycielka SP w Rogowie.
Wrzesień 1997 r.	Akcja ekologiczna „Sprzątanie Świata - Polska '97”. CEPL jest współorganizatorem Akcji oraz towarzyszących jej konkursów na plakat oraz hasło lub wiersz o tematyce związanej z Akcją.	Wspólnie z Wójtem Gminy Rogów oraz Nadleśnictwem Rogów.
1 października 1997 r.	Zawarto porozumienie z RDLP w Łodzi w sprawie współpracy w zakresie edukacji przyrodniczej społeczeństwa. RDLP sfinansuje m.in. zakup podręczników do biblioteki oraz pokryje część kosztów publikacji folderu dot. CEPL.	
20-21 listopada 1997 r.	II Konferencja Naukowo-Dydaktyczna „Współczesne zagadnienia edukacji leśnej społeczeństwa”, Warszawa.	Zorganizowano we współpracy z Wydz. Leśnym SGGW.
28 listopada 1997 r.	Rozstrzygnięcie wojewódzkiego konkursu na opis przyrodniczo-historyczny najbliższej okolicy pod nazwą „Cudze chwalice, swego nie znacie”. Przyznano 3 wyróżnienia.	We współpracy ze Szkołą Podstawową w Rogowie oraz Kuratorem Oświaty w Skierniewicach.
Grudzień 1997 r.	Ukazują się kolejne publikacje CEPL: „Rogów i okolice. Przewodnik leśny”, Materiały II Konferencji Naukowo-Dydaktycznej „Współczesne zagadnienia edukacji leśnej społeczeństwa”, dwie widokówki i folder CEPL.	Dofinansowane przez RDLP w Łodzi oraz WFOŚiGW w Skierniewicach.
Lipiec – grudzień 1997 r.	Opracowanie zbiorów wraz z utworzeniem komputerowej bazy danych dla biblioteki Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej w Rogowie. Przeprowadzono meliorację księgozbioru, założono bazę danych „SOWA”, utworzono unikatowy zbiór dokumentów życia społecznego związanych z leśnictwem.	W ramach DOT finansowanej przez MEN.
	1998	
Styczeń – Maj 1998 r.	Kontynuuje działalność Klub Ekologiczny „Cepelek” dla dzieci i młodzieży. Opiekunem jest p. Hanna Będkowska, prac. CEPL. Organizowane są m.in. wycieczki rowerowe do okolicznych rezerwatów przyrody, w ich organizacji pomaga i jako przewodnik służy m.in. Nadleśniczy Grzegorz Wasilewski.	W następnych miesiącach Klub prowadzi działalność jako Drużyna Harcerska.
Luty – październik 1998 r.	Kampania Ozonowa Polska 1997/98 – Ocena zawartości ozonu w biosferze na obszarze Polski. CEPL rozprowadza komplety materiałów doświadczalnych na obszarze działania RDLP w Łodzi (nasiona roślin wskaźnikowych, instrukcje itp.) oraz opiekuje się trzema grupami prowadzącymi badania.	Wspólnie z RDLP Łódź.
26 maja 1998 r.	Seminarium: „Udział leśników w edukacji przyrodniczej społeczeństwa – zagadnienia współpracy z instytucjami i organizacjami regionu łódzkiego” (uczestniczy 20 osób).	Na zlecenie RDLP w Łodzi.

Maj 1998 r.	Zakończono realizację pracy: „Podstawa programowa kształcenia w zawodzie TECHNIK LEŚNIK, symbol: 2202 (321 [02]) na podbudowie zasadniczej szkoły zawodowej, [szkoły podstawowej, liceum ogólnokształcącego] (projekt)”.	Na zlecenie MOŚZNiL.
1 czerwca 1998 r.	Złot Harcerzy Hufca ZHP w Brzezinach. Uczestniczą Harcerze z Brzezin, Kuluszek, Bogdanki, i Rogowa - zorganizowano gry i zabawy ekologiczne w parku oraz w lasach LZD Rogów, ognisko harcerskie.	Zorg. wspólnie z Komendą Hufca ZHP w Brzezinach.
9 czerwca 1998 r.	Rozstrzygnięcie konkursu „Bajdy i horrory ekologiczne” (wpłynęło 29 prac z terenu RDLP Łódź, przyznano 6 wyróżnień).	Nagrody ufundowały RDLP w Łodzi oraz Dep. Leśnictwa MOŚZNiL.
29 czerwca – 1 lipca 1998 r.	Kurs dla leśniczych: „Metody i formy pracy z dziećmi i młodzieżą w ramach zajęć «zielonych szkół»” (21 uczestników).	Na zlecenie RDLP w Łodzi.
Czerwiec - lipiec 1998 r.	Seminarium konsultacyjne dot. celów i zakresu przygotowywanego polsko-duńskiego projektu edukacyjnego. Uczestniczą przedstawiciele: Wydz. Leśnego SGGW, WODN w Skierniewicach i Piotrkowie Tryb., RDLP Łódź, Nadleśnictwa Łąck, MOŚZNiL, Szkoły Podstawowej w Rogowie, LZD i CEPL w Rogowie.	
2-4 września 1998 r.	I Międzynarodowa Konferencja Naukowa nt. “Kształcenie Środowiskowe” (The First International Conference „Environmental Education”), Uniwersytet Szczeciński, Szczecin.	Uczestniczy 1 osoba z CEPL.
5-6 października 1998 r.	Seminarium „Warunki prowadzenia edukacji ekologicznej w nowym podziale administracyjnym kraju”, Łódź.	Uczestniczy 1 osoba z CEPL.
13-14 października 1998 r.	Międzynarodowa Konferencja “Past, Present and Future of the Forestry University Education”, Uniwersytet w Pradze, Czechy.	Referat z CEPL.
28 października 1998 r.	CEPL gości przedstawicieli USDA Forest Service wraz z osobami towarzyszącymi. Wizyta w Centrum była częścią dwutygodniowego pobytu leśników amerykańskich w Polsce, zorganizowanego przez Dyрекcję Generalną Lasów Państwowych. W składzie delegacji znajdował się m.in. pan Jack Capp, regionalny dyrektor Forest Service, który był już w CEPL w Rogowie w 1997 r.	Omawiano perspektywy współpracy z CEPL w zakresie edukacji leśników i edukacji leśnej społeczeństwa.
3-4 grudnia 1998 r.	III Konferencja Naukowo-Dydaktyczna „Współczesne zagadnienia edukacji leśnej społeczeństwa”, Rogów - pierwsze przedsięwzięcie w odnowionej bursie (uczestniczy 75 osób).	Zorganizowano we współpracy z Wydz. Leśnym SGGW.

W latach 1999-2000 działalność CEPL kontynuowano i stale wzbogacano (tab. 2). Ważnymi wydarzeniami była m.in. wspomniana już międzynarodowa konferencja IUFRO dotycząca teledetekcji i monitoringu lasów. Było to wielkie wyzwanie logistyczne i merytoryczne, w które zaangażowane były przede wszystkim Wydział Leśny oraz Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych w Łodzi, ZDS „Jodełka”, Leśny Zakład Doświadczalny SGGW i oczywiście CEPL. Inne ważniejsze przedsięwzięcia edukacyjne to udział w akcjach ekologicznych, konkursy, kolejne (IV i V) Konferencje Naukowo-Dydaktyczne „Współczesne Zagadnienia Edukacji Ekologicznej Społeczeństwa”, udział w imprezach edukacyjnych poza Rogowem oraz konferencjach krajowych i międzynarodowych. CEPL organizuje też kolejne kursy dla leśników i właścicieli firm leśnych.

Rozpoczęto wydawanie dwóch czasopism poświęconych edukacji przyrodniczo-leśnej. Jedno z nich o nazwie „LiS. Biuletyn Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej w Rogowie”

miało pełnić funkcję popularyzatorską i przekazywać informacje o działalności CEPL. Ukazały się dwa lub trzy powielaczowe numery czasopisma. Wydawanie tytułu zawieszono z powodu licznych trudności organizacyjnych i finansowych. Na rynku istniały już popularne czasopisma leśne, o dobrym poziomie edytorskim, z którymi nie sposób było konkurować, natomiast finansowanie deficytowego tytułu nie wchodziło w rachubę. Skoncentrowaliśmy się na drugim czasopiśmie – „Studia i Materiały Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej”, które docelowo miały publikować prace o charakterze naukowym (fot. 16). Czasopismo miało niefortunny debiut – po zarejestrowaniu i otrzymaniu numeru ISSN przekazaliśmy skład do drukarni. Po rozpakowaniu wydrukowanego nakładu okazało się, że drukarnia wykazała się niepotrzebną inicjatywą, w wyniku której usunięte zostały z tekstu oznaczenia ISSN. Konieczne było wydrukowanie nowych okładek. Publikowane w SiM CEPL materiały były pierwotnie plonem wyłącznej konferencji „Współczesne Zagadnienia Edukacji Leśnej Społeczeństwa”, później pojawiły się także inne teksty. Po kilku latach czasopismo zgłoszono do oceny i obecnie znajduje się na liście B czasopism naukowych punktowanych publikowanej przez MNiSzW.

Tab. 2. Przedsięwzięcia edukacyjne CEPL realizowane w latach 1999-2000
Table 2. Educational activities of The Center in 1999-2000

	1999	
Styczeń – marzec 1999 r.	Konsultacje z partnerami duńskimi i ostatnie przygotowania przed uruchomieniem polsko duńskiego projektu edukacyjnego „Rozwój CEPL w Rogowie”.	Realizację projektu rozpoczęto w marcu 1999 r.
Maj 1999 r.	Wyjazd studyjny dot. zagadnień trwałego i zrównoważonego leśnictwa oraz interpretacji przyrody w Danii (2 tygodnie, 10 osób) w ramach polsko-duńskiego projektu edukacyjnego „Rozwój CEPL w Rogowie”.	Uczestniczą 3 osoby z CEPL.
Maj 1999 r.	I Krajowe Targi Leśne, Rogów 1999 r.	Stoisko CEPL
1-3 czerwca 1999 r.	International IUFRO Conference on Remote Sensing and Forest Monitoring, Rogów (organizator: Wydział Leśny SGGW).	CEPL prowadzi sekretariat Konferencji, drukuje materiały konferencyjne.
23 sierpnia - 3 września 1999 r.	Szkolenie z zakresu interpretacji przyrody w Danii (2 tygodnie, 12 osób) w ramach polsko-duńskiego projektu edukacyjnego „Rozwój CEPL w Rogowie”.	Uczestniczy 1 osoba z CEPL.
22 sierpnia – 10 września 1999 r.	„15th International Seminar on Forest and Natural Resources Administration and Management”, Colorado State University, USA.	Uczestniczy 1 osoba z CEPL.
Wrzesień 1999 r.	Sprzątanie Świata – Polska 99.	Wspólnie z Nadleśnictwem Rogów.
Wrzesień – grudzień 1999 r.	Konkursy związane z akcją ekologiczną „Sprzątanie Świata – Polska 99”: - na hasło lub krótki wiersz propagujący akcję (55 uczestników) - konkurs plastyczny (33 uczestników).	Wspólnie z RDLP w Łodzi.
20-21 września 1999 r.	IV Konferencja Naukowo-Dydaktyczna „Współczesne zagadnienia edukacji leśnej społeczeństwa”, Rogów.	Zorganizowano we współpracy z Wydz. Leśnym SGGW oraz RDLP w Łodzi.

7-9 października 1999 r.	II Targi Edukacyjne „Eko-Media-Forum”, Warszawa.	Stoisko CEPL.
21-23 października 1999 r.	III Międzynarodowa Konferencja „Współpraca Międzynarodowa w edukacji ekologicznej”, Władysławowo (org.: Fundacja Centrum Edukacji Ekologicznej Wsi, Krosno).	Uczestniczy 1 osoba z CEPL, referat.
Październik - Listopad 1999 r.	Kurs dla nauczycieli z zakresu interpretacji przyrody i edukacji leśnej: „O lesie prawie wszystko” – cz. I.	
Październik - Listopad 1999 r.	Kurs dla leśników, pracowników parków narodowych i krajo-brazowych, organizacji pozarządowych i in. z zakresu interpretacji przyrody i edukacji leśnej: „Nadzieje i zagrożenia w edukacji leśnej” – cz. I.	
13-14 listopada 1999 r.	Konferencja „Ekologia, Edukacja, Eko-Biznes”, Łódź (org.: Regionalne Centrum Edukacji Ekologicznej w Łodzi).	Uczestniczy 1 osoba z CEPL.
?	Kurs dla leśników z zakresu komunikacji społecznej (public relations).	
	2000	
13-15 marca 2000 r.	Kurs dla leśników: „Wybrane zagadnienia z edukacji przyrodniczej i komunikacji społecznej” (24 godz., 20 osób).	
20.04.2000 r.	Warunki realizacji edukacji przyrodniczej w woj. łódzkim - narada z przedstawicielami WFOŚiGW w Łodzi.	
26-30 kwietnia 2000 r.	Kurs dla nauczycieli z zakresu interpretacji przyrody i edukacji leśnej: „O lesie prawie wszystko” – cz. II (46 godz., 15 osób).	
26-30 kwietnia 2000 r.	Kurs dla leśników, pracowników parków narodowych i krajo-brazowych, organizacji pozarządowych i in. z zakresu interpretacji przyrody i edukacji leśnej: „Nadzieje i zagrożenia w edukacji leśnej” – cz. II (45 godz., 22 osoby).	
Maj 2000 r.	II Krajowe Targi Leśne, Rogów 2000 r.	Stoisko CEPL, przygotowanie wystawy fotograficznej.
K w i e c i e ń - m a j 2000 r.	Wystawa fotografii przyrodniczej „Lasy LZD Rogów w obiektywie Pawła Ciechanowskiego”.	
31 maja – 5 czerwca 2000 r.	Prezentacje Leśne „Gołuchów’2000 r.”, OKL w Gołuchowie. CEPL posiada własne stoisko, prowadzi pokazowe zajęcia edukacyjne „Pokochaj nietoperze”.	Uczestniczą 3 osoby z CEPL.
M a j - c z e r w i e c 2000 r.	Wystawa „Las w moim obiektywie” - plon III konkursu fotograficznego ogłoszonego w 1999 r. przez Redakcję „Lasu Polskiego”.	
10-13 lipca 2000 r.	Symposium „Mechanizacja Prac Leśnych” FORMEC’2000 r. (org. Katedra Użytkowania Lasu, Wyd. Leśny SGGW).	CEPL prezentuje Muzeum Lasu i Drewna oraz działalność szkoleniową i edukacyjną.
29-30 sierpnia 2000 r.	Kurs dla leśników z Nadleśnictwa Orneta nt. edukacji przyrodniczej (19 godz., 13 osób).	
7-9 września 2000 r.	100. Zjazd Polskiego Towarzystwa Leśnego, Poznań.	Uczestniczą 2 osoby z CEPL.
10-15 września 2000 r.	II Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Kształcenie Środowiskowe – Człowiek w Środowisku”, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin.	1 referat z CEPL.

25-26 września 2000 r.	Ogólnopolska Konferencja EkoKadry 2000 r. – „Rola szkolnictwa wyższego w kształceniu kadr ochrony środowiska. Potrzeby rynku pracy i standardy UE”, Uniwersytet Warszawski.	Uczestniczą 2 osoby z CEPL, referat.
23-25 października 2000 r.	Kurs dla leśników nt. komunikacji społecznej z elementami edukacji przyrodniczej (27 godz., 16 osób).	
23-27 października 2000 r.	Kurs dla leśników „Zalesianie gruntów porolnych i odnowienia naturalne w praktyce leśnej” (40 godz., 18 osób).	
24-26 października 2000 r.	Konferencja „Leśne Kompleksy Promocyjne – Stan obecny i przyszłość”, Janów Lubelski.	Uczestniczy 1 osoba z CEPL.
10-12 listopada 2000 r.	XIV Ogólnopolska Konferencja Chiropterologiczna, Rogów. CEPL prezentuje własny program edukacyjny dot. nietoperzy.	Uczestniczy 1 osoba z CEPL, referat.
20-22 listopada 2000 r.	Kurs dla właścicieli firm leśnych: „ZUL a zrównoważone leśnictwo” (22 godz., 17 osób).	
4-6 grudnia 2000 r.	V Konferencja Naukowo-Dydaktyczna „Współczesne zagadnienia edukacji leśnej społeczeństwa”, Rogów.	4 referaty z CEPL.

Wiele przedsięwzięć (tab. 2) jest efektem polsko-duńskiego projektu edukacyjnego „Rozwój Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej w Rogowie” (Development of The Centre for Forestry and Nature Education in Rogów), realizowanego w okresie od lutego 1999 r. do września 2001 r. (Będkowski i in. 2001). Projekt pomyślany był jako sposób na wprowadzenie do edukacji ekologicznej metod i form pracy duńskich interpretatorów przyrody. Miał wzmocnić umiejętności pracowników CEPL, zwiększyć ofertę edukacyjną ośrodka, przyczynić się do rozszerzenia współpracy ze społecznością lokalną, organizacjami ekologicznymi oraz instytucjami edukacyjnymi i leśnymi. Ważnym celem projektu było też zaprojektowanie i wykonanie nowych ekspozycji muzealnych, zorganizowanie i wyposażenie izby edukacyjnej oraz wyposażenie sal dydaktycznych, w tym auli.

Do celów szczegółowych projektu zaliczono:

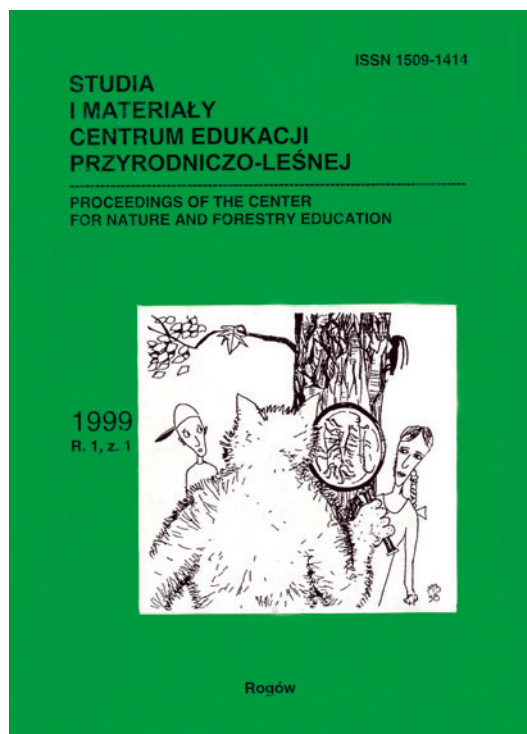
1. Opracowanie i przeprowadzenie kursów szkoleniowych z zakresu trwałego i zrównoważonego leśnictwa (dla leśników).
2. Opracowanie i przeprowadzenie kursów szkoleniowych z zakresu podnoszenia poziomu świadomości ekologicznej i leśnej (dla leśników, pracowników ośrodków edukacyjnych, nauczycieli).
3. Opracowanie i próbną realizację terenowych zajęć edukacji ekologicznej dla dzieci i młodzieży.
4. Rozwój bazy materialnej ośrodka – modernizacja muzeum Lasu i Drewna, wyposażenie izby edukacyjnej, biura CEPL, auli i sal seminaryjnych.
5. Opracowanie biznes-planu dla CEPL.
6. Rozwój personelu Centrum.
7. Kształtowanie uniwersyteckich funkcji Centrum.
8. Upowszechnienie wyników projektu (np. opracowanych materiałów edukacyjnych).

Partnerzy duńscy silnie akcentowali potrzebę wykorzystania projektu do nawiązania współpracy z instytucjami będącymi aktualnymi lub potencjalnymi partnerami w realizacji zadań Centrum. Do udziału w projekcie zaproszono specjalistów z Lasów Państwowych, Wydziału Leśnego SGGW, Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli w Skierniewicach, parków narodowych,

organizacji pozarządowych, LZD w Rogowie, Szkoły Podstawowej i Gimnazjum w Rogowie, i innych (łącznie 65 osób).

Część aktywności projektu było realizowanych w Danii, w formie wyjazdu studyjnego oraz szkolenia, których celem było zapoznanie się z zasadami przygotowywania i technikami prowadzenia kursów, sposobami przekazywania wiedzy, zagadnieniami z zakresu komunikacji społecznej, oraz organizacją, wyposażeniem i metodami wykorzystywanymi w edukacji ekologicznej. Wiele innych szkoleń odbyło się na miejscu, w Rogowie. Opracowano także scenariusze zajęć, programy kursów, wydrukowano materiały edukacyjne i informacyjne. Istotnym, wspomnianym już, efektem projektu było także wsparcie bazy materialnej ośrodka: zakup aparatury i wyposażenia służących celom edukacyjnym i dydaktycznym do auli i sal dydaktycznych, wyposażenie izby edukacyjnej i sali komputerowej, modernizacja ekspozycji muzealnych.

Centrum od samego początku było wyodrębnioną, samofinansującą się jednostką SGGW, a później LZD w Rogowie. W projekcie poświęcono jednakże wiele uwagi opracowaniu koncepcji funkcjonowania ośrodka w przyszłości. W trakcie specjalnych zajęć, przy udziale specjalistów duńskich, zdefiniowano przyszłe cele ośrodka oraz zaproponowano formy ich realizacji (fot. 17). Opracowano także odpowiedni plan finansowy. Do momentu zakończenia projektu we wrześniu 2001 r. zrealizowano jeszcze kilka kursów dla różnych grup odbiorców (tab. 3).

Fot. 16. Pierwszy numer „Studiów i Materiałów Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej” z 1999 r. (fot. K. Będkowski)
Photo 16. Proceedings of The Center for Nature and Forestry Education, first issue 1999

Tab. 3. Kursy zrealizowane w 2001 r. w ramach polsko-duńskiego projektu edukacyjnego „Rozwój Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej w Rogowie”

Table 3. Courses prepared and performed in 2001 during Polish-Danish educational project “The development of The Centre for Nature and Forestry Education in Rogów”

Data	Przedsięwzięcie	Komentarz
7-9 maja 2001 r.	Kurs „Krajowy program zwiększania lesistości „ (24 godz., 13 uczestników)	Dla pracowników samorządowych.
9-12 kwietnia 2001 r.	Kurs „Metody i formy edukacji przyrodniczej” (31 godz., 24 uczestników)	Dla nauczycieli, wspólnie z WODN w Skierniewicach.
Maj 2001 r.	Kurs „Praktyczne formy edukacji ekologicznej w przedszkolu – zajęcia warsztatowe w terenie” (10 godz., 15 uczestników)	Dla nauczycieli, wspólnie z WODN w Skierniewicach.
Lipiec – sierpień 2001 r.	Studium podyplomowe dla nauczycieli (2 × 50 osób).	Dla nauczycieli, wspólnie z WODN w Skierniewicach.
20-14 sierpnia 2001 r.	Kurs technik decyzyjnych (5 dni, 15 uczestników).	Dla pracowników CEPL, LZD oraz SGGW (wykładowcami byli duńscy partnerzy projektu).
Wrzesień 2001 r.	Warsztaty dla NGO „Czy leśnictwo jest ekologiczne” (16 godz., 9 uczestników).	
18-20 września 2001 r.	Kurs „Krajowy program zwiększania lesistości „ (24 godz., 22 uczestników)	Dla pracowników samorządowych.
26 września 2001 r.	Seminarium podsumowujące dla wszystkich uczestników projektu. Ostatnie spotkanie Rady Programowej projektu.	
26-28 września 2001 r.	Kurs „Proekologiczny model gospodarki leśnej – wybrane zagadnienia”.	Dla pracowników Lasów Państwowych.

Fot. 17. Duńscy interpretatorzy przyrody Stephan Springborg oraz Carsten Møller prowadzą zajęcia w CEPL: a – programowanie przyszłej działalności CEPL, b – terenowe zajęcia edukacyjne (2000) (fot. K. Będkowski)

Photo. 17. Danish nature interpreters Stephan Springborg and Carsten Møller conducting courses in the Center: a – programming further Center’s activities, b – education in field (2000)

Zakończenie

Zaangażowanie Władz Uczelni i Wydziału Leśnego, wsparcie licznych osób i instytucji zewnętrznych i duży wkład pracy własnej nielicznej kadry ośrodka doprowadziły do osiągnięcia wielu z wyznaczonych dla CEPL celów. Powstała nowoczesna infrastruktura, wzmocniono akademickie funkcje ośrodka oraz działalność szkoleniową i w edukacji przyrodniczo-leśnej.

Powstał ośrodek, który (Podsumowanie 2001): (1) jest w stanie identyfikować potrzeby edukacyjne oraz planować i prowadzić nowe projekty, (2) jest znany w środowisku osób i instytucji zainteresowanych problematyką edukacji przyrodniczo-leśnej, (3) organizuje i prowadzi kursy dla różnych grup odbiorców, (4) wyrósł na lidera edukacji i szkolenia w obszarze zrównoważonej gospodarki leśnej i interpretacji przyrody, (5) stał się instytucją samofinansującą, (6) publikuje materiały naukowe, edukacyjne i informacyjne, (7) potrafi identyfikować i analizować potrzeby edukacyjne, (8) posiada ukształtowaną i stabilną (choć nieliczną) kadrę pracowników stałych oraz szeroką grupę współpracowników z różnych środowisk i instytucji, (9) pełni funkcje na rzecz uniwersyteckiego kształcenia studentów, także w zakresie edukacji przyrodniczo-leśnej.

Obszerny przegląd dokonań pierwszych lat funkcjonowania CEPL w Rogowie nie byłby pełny, gdyby nie wspomnieć o tych zamierzeniach, których nie udało się zrealizować lub zaistniały w niewystarczającym zakresie. Do takich nieziszczonych pomysłów należy umieszczenie w Centrum zadań podobnych do tych, które dzisiaj realizuje Centrum Informacyjne Lasów Państwowych. Zakładano, że zadaniem Centrum będzie m.in. prowadzenie banku informacji i serwisu informacyjnego w zakresie doświadczalnictwa leśnego oraz propagowanie osiągnięć nauk leśnych w środowiskach dziennikarskich. Celom tym służyć miały także własne wydawnictwa książkowe i czasopisma. Proponowano również umiejscowienie w Rogowie podyplomowego studium nauczycielskiego, które oprócz zagadnień przyrodniczych, miało także przekazywać wiedzę na tematy związane z gospodarką leśną. Centrum wreszcie, jako jednostka organizacyjna szkoły wyższej, mogłoby także podejmować prace badawcze, których celem byłoby określenie poziomu wiedzy leśnej społeczeństwa, analiza i doskonalenie metodyki edukacji leśnej, ocena treści programowych w szkołach różnych typów – podstawowych, liceów oraz szkół leśnych.

Dobrze wypadają kursy dla pracowników Lasów Państwowych, nieco trudniej było zachęcić do uczestnictwa w nich nauczycieli, w praktyce bardzo trudnym okazało się natomiast dotarcie z ofertą do środowiska właścicieli firm leśnych oraz do organizacji pozarządowych. Wśród wielu przyczyn tego stanu rzeczy bodaj najważniejszą był brak środków na finansowanie uczestnictwa w odpłatnych szkoleniach.

Szkoda, że Muzeum Lasu i Drewna przy okazji modernizacji nie zwiększyło swojej powierzchni lub przynajmniej nie uzyskało zaplecza magazynowego. Opracowane ekspozycje są interesujące, jednak przestrzeń całego Muzeum jest zbyt mała, a ekspozyty zagęszczone.

Na samym początku swojego istnienia Centrum zagubiło także charakter ośrodka będącego wspólnym przedsięwzięciem Uczelni oraz Lasów Państwowych.

Zadania lat 1994-2000 realizowaliśmy w niedużym Zespole. W różnych okresach i o różnej długości, w CEPL na etatach merytorycznych zatrudnieni byli: Hanna Będkowska, Kinga Borowska, Marta Gaworska, Barbara Mozga, Ruth Rudzinski. Znacznie większe było grono pracujących u nas stażystów z Lasów Państwowych oraz osób współpracujących.

Z początkiem 2001 r. funkcję kierownika CEPL w Rogowie objął dr inż. Marek Sławski, natomiast od połowy 2004 r. mgr Dariusz Anderwald.

Na zakończenie przytoczę treść pewnej notatki, jaką zapisałem w 2001 r.: „W realizacji wszystkich zadań pomogło liczne grono osób, nade wszystko jednak miałem szczęście i zaszczyt współpracować z wieloma wspaniałymi Koleżankami i Kolegami z najbliższego Zespołu CEPL, którzy bardzo szybko podchwycili i rozwinęli mój entuzjazm do idei Centrum. Bez tego entuzjazmu, osiągnięcie wyznaczonych celów nie byłoby możliwe.”

Po bez mała 15 latach dodać pragnę jeszcze jedno spostrzeżenie – mimo wielu obiektywnych trudności, ośrodek wspaniale się rozwinął i utrwalił swoją pozycję w edukacji przyrodniczo-leśnej. Efekty pracy kierownictwa i kadry CEPL są imponujące.

Literatura

- Anderwald D. 2005: 10-letnie doświadczenia CEPL w edukacji przyrodniczo-leśnej w czasach transformacji świadomości ekologicznej społeczeństw. SiM CEPL, Rogów 13 (3): 9-42.
- Będkowska H., Będkowski K. (red.), Kubicki R., Mozga L., Tumiłowicz J., Wasilewski G., Żegota A. 1997. Rogów i okolice. Przewodnik leśny. Leśny Zakład Doświadczalny SGGW – Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej, Rogów.
- Będkowski K. 1996. Rola i zadania Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej w Rogowie w systemie edukacji leśnej społeczeństwa. W: Współczesne zagadnienia edukacji leśnej społeczeństwa. Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej i Fundacja „Rozwój SGGW”, Rogów-Warszawa: 13-20.
- Będkowski K. 1997a. Edukacja leśna w Rogowie. W: Współczesne zagadnienia edukacji leśnej społeczeństwa. Leśny Zakład Doświadczalny SGGW – Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej, Rogów: 7-9.
- Będkowski K. 1997b. Zadania i formy edukacji leśnej społeczeństwa. W: Grzywacz A. (red.): Kongres Leśników Polskich „Las – Człowiek – Przyszłość”, Materiały i dokumentacja T. II, cz. 2: 308-319.
- Będkowski K. (red.), Janicki E., Sołdon S., Wasilewski G. 2001. Polsko-duński projekt edukacyjny „Rozwój Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej w Rogowie”. SiM CEPL, Rogów, 5 (2): 133-167.
- Będkowski K., 2005. Ile lat ma edukacja przyrodniczo-leśna? SiM CEPL, Rogów, 9 (2): 31-42.
- Burger T. 2005. Świadomość ekologiczna społeczeństwa polskiego. Inst. Gosp. Przem. i Mieszk., Warszawa.
- Grzywacz A. 1989. Niektóre problemy edukacji leśnej w Polsce. Sylwan 133 (6): 1-13.
- Grzywacz A. 1994. Edukacja leśna społeczeństwa i zmiany w zakresie kształcenia leśników. W: Polska polityka kompleksowej ochrony zasobów leśnych. Fundacja „Rozwój SGGW”, Warszawa: 382-401.
- Grzywacz A. 1996a. Główne problemy edukacji leśnej społeczeństwa. W: Problemy realizacji proekologicznego modelu leśnictwa metodami aktywnej gospodarki leśnej. Wyd. SGGW w Warszawie: 179-185.
- Grzywacz A. 1996b. Zadania edukacji leśnej jako części edukacji ekologicznej. W: Współczesne zagadnienia edukacji leśnej społeczeństwa. Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej i Fundacja „Rozwój SGGW”, Warszawa: 7-12.
- Grzywacz A. 1997. Propozycje zadań dla Administracji Lasów Państwowych w zakresie edukacji leśnej społeczeństwa. W: Współczesne zagadnienia edukacji leśnej społeczeństwa. Leśny Zakład Doświadczalny SGGW – Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej, Rogów: 38-49.
- Kapuściński R., 1997. Uwarunkowania prawne i założenia edukacji ekologicznej w Lasach Państwowych. W: Współczesne zagadnienia edukacji leśnej społeczeństwa. Leśny Zakład Doświadczalny SGGW - Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej, Rogów: 50-54.
- Lewicki W., Tumiłowicz J. 1971. Leśny Zakład Doświadczalny S.G.G.W. w Rogowie. Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, Warszawa.
- Nowakowski A. 1995. Polityka zrównoważonego rozwoju gospodarki leśnej – cele i zadania. Las Polski 11: 16-18.
- Otto H.-J. 2000. Społeczeństwo i las w epoce industrialnej. Przegląd Leśniczy 8.

- Polityka Leśna Państwa, 1997. Ministerstwo Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa, Warszawa.
- Rykowski K. 1994. Trwały rozwój lasów w Polsce. Stan i zamierzenia. Agencja Reklamowo-Wydawnicza A. Grzegorzcyk.
- Zarządzenie 1995. Zarządzenie nr 11 Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych z dnia 14.02.1995 r. w sprawie doskonalenia gospodarki leśnej na podstawach ekologicznych. Biuletyn Informacyjny 3 (27), marzec 1995: 9-12.
- Zielony R. 1997. Edukacja leśna leśników. W: Współczesne zagadnienia edukacji leśnej społeczeństwa. Leśny Zakład Doświadczalny SGGW – Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej, Rogów: 160-164.

Dokumenty niepublikowane (układ chronologiczny)

- Pieńkos K., Będkowski K.: Założenia modernizacji i rozbudowy budynku muzealno-wystawienniczego, 3 sierpnia 1995 r., 3 s. (maszynopis).
- Paschalis P, Pieńkos K., Będkowski K.: Założenia do remontu i modernizacji bursy studenckiej, 18 sierpnia 1995 r., 3 s. (maszynopis).
- Będkowski K.: Założenia do projektów modernizacji i rozbudowy obiektów Leśnego Zakładu Doświadczalnego SGGW w Rogowie k. Koluszek dla potrzeb organizacji Krajowego Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej, wrzesień 1995 r., 15 s. (maszynopis).
- Będkowski K.: Uwagi do koncepcji programowo-przestrzennej Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej w Rogowie, 18 kwietnia 1996 r., 10 s. (maszynopis).
- Podsumowanie 2001: Będkowski K., Janicki E., Słodon S., Wasilewski G. - Polsko-duński projekt edukacyjny „Rozwój Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej w Rogowie”. Podsumowanie. CEPL w Rogowie, 26 s. (maszynopis).

Krzysztof Będkowski

Instytut Geografii Miast i Turyzmu
Wydział Nauk Geograficznych, Uniwersytet Łódzki
krzysztof.bedkowski@geo.uni.lodz.pl